

TALATEU MA'Á E FAIAKÓ

Ke ke mateuteu fakalaumālie ke ako'i e lēsoni ko 'ení, kātaki 'o lau mo fakalaululoto ki he ngaahi me'á ni: Ko e fāmilí ko e uho ia 'o e palani 'o e fakamo'uí. Kuo fokotu'u 'e he Tamai Hēvaní 'a e fāmilí ke ne 'omai kiate kitautolu 'a e fiefia mo teuteu'i kitautolu ki he mo'ui ta'engatá. 'Oku tau lava 'o ako 'i he fāmilí 'a e ngaahi tefito'i mo'oni totonú 'i ha 'ātakai 'ofa. 'Oku mahu'inga ki he mēmipa takitaha 'o e fāmilí ke nau fe'ofa'aki mo fetokoni'aki. 'Oku tau fakahaa'i 'etau 'ofá 'aki 'etau fie tokoní mo e faka'apa'apá (vakai 'Efesō 6:1–3). 'Oku ako'i kitautolu 'e he folofolá ke "feangalelei'aki ['akitautolu] kiate [kitautolu mo] manava'ofa" ('Efesō 4:32; vakai foki, "Ko e Fāmilí: Ko Ha Fanongonongo ki Māmani," *Liahona*, 'Okatopa 2004, 49).

TEUTEÚ

Tāfakatatau pe 'ai ha tatau 'o e ngaahi fakatātā 'o e fāmilí 'i he peesi 51. Valivali'i kinautolu, kapau 'oku fie ma'u. Kosi kinautolu pea fa'o 'i ha 'ai'anga me'a.

'EKITIVITĪ KE AKO MEI AÍ

Kamata'aki ha 'ekitivitī fakatahataha. Ki ha ngaahi fakakaukau, vakai ki he peesi 3.

Lotu Fakaafe'i ha taha 'o e fānaú ke ne fai 'a e fua lotú.

Fakatātā Faka'alí'ali 'a e fakatātā 'o e ki'i fāmilí fiefia 'i he peesi 50. Talaange ki he fānaú kuo 'omai 'e he Tamai Hēvaní kiate kitautolu takitaha ha fāmilí. Fakamatala'i ange 'oku 'ofa hotau ngaahi fāmilí 'iate kitautolu pea te tau lava 'o fakahaa'i 'etau 'ofa ki hotau fāmilí 'aki 'etau angalelei mo tokoni.

Fakafaiva'i Puke 'a e fa'o'anga me'á pea kole ha taha 'o e fānaú ke fili ha fakatātā fāmilí. Talaange ki he fānaú pe ko e hā e mēmipa ko ia 'o e fāmilí (fa'ē, tamai, tuonga'ane, tokoua pe pēpē) pea 'ai 'a e fānaú ke lau fakataha ia mo koe. Fokotu'u ange ha founge te nau lava ai 'o fakahaa'i e 'ofá ki he mēmipa ko ia 'o e fāmilí (fakamaau e ngaahi me'ava'ingá, vahevahe, malimali mo e alā me'a pehē). Fakaafe'i kinautolu ke nau 'ai pē ke pehē 'oku nau fakatāta'a 'i 'a e me'a ko iá. Toe fai 'a e 'ekitivitī ko 'ení mo e fakatātā takitaha.

Hiva Hiva'i pe lau 'a e ngaahi lea 'o e "Ko ha Fāmilí Fiefia" (*Tohi Hiva 'a e Fānaú*, 104) pea fakatāta'a 'i hangē ko ia 'oku hā atu 'i laló. Fakaafe'i 'a e fānaú ke nau fakataha atu mo koe.

'Oku ou 'ofa he fa'ē; 'okú ne 'ofa 'iate au. (*ala ho nimá ki ho fatafatá*)

'Oku mau 'ofa he tamai, 'io tangata'eiki; (*kamokamo ho 'ulú ki 'olunga mo lalo*)

'Okú ne 'ofa 'iate kitautolu pea ko ia ai, (*mafao atu ho ongo nimá*)

Ko ha fāmilí fiefia kinautolú. (*kuku ho fatafatá*)

'Oku ou 'ofa hoku tokouá; pea 'okú ne 'ofa 'iate au. (*ala ho nimá ki ho fatafatá*)

'Oku mau 'ofa he tuonga'ane, 'io tangata'eiki; (*kamokamo ho 'ulú ki 'olunga mo lalo*)

'Okú ne 'ofa 'iate kitautolu pea ko ia ke ke vakai, (*mafao atu ho ongo nimá*)

Ko ha fāmilí fiefia kinautolu. (*kuku ho fatafatá*)

Faka'osí Fakalotolahi'i 'a e fānaú ke nau 'ofa mo angalelei ki he ngaahi mēmipa honau fāmilí. Fakaafe'i kinautolu ke nau lea, "'Oku ou 'ofa 'i hoku fāmilí."

Lotu Fakaafe'i ha taha 'o e fānaú ke ne fai 'a e lotu tukú.

NGAAHI TOKONI FAKAFAIAKÓ

Ngaahi Fakatāta: Kapau 'oku 'ikai te mou ma'u ha mīsini hiki tatau, 'ai ha la'ipepa hiehina 'i 'olunga 'i he fakatāta'a pea tāfakatatau 'aki ha penivahevahe pe polopeni. 'Oua te ke tokanga ke tā kotoa e ngaahi fakakiiki; ko e tāfakatatau pe fōtunga lainé pea mo e me'a fe'unga ke tala'aki e me'a ko iá.

Tauhi 'a e ngaahi fakatāta'a ko 'ení ke ngāue'aki 'i he ngaahi lēsoni he kaha'ú (hangē ko e lēsoni 13). Te ke toe lava pē 'o ngāue'aki kinautolu ke toe fakamanatu 'aki 'a e lēsoni ko 'ení 'i ha fa'ahinga taimi pē lolotonga e kalasi nesilií.

Fakatokanga'i Ange:

Lolotonga 'a e lēsoni ko 'ení, 'ai ke ke ongo'ingofua e ngaahi tu'unga 'oku 'i ai e 'api mo e fāmilí 'o e fānaú.

NGAAHI 'EKITIVITĪ KE FILI MEI AÍ

TEUTEÚ *Ki he talanoá:* Faka'ilonga'i 'a e peesi 18 'i he tohi lēsoni ko 'enī ke faingofua ho'o huke ki ai.

Ki he pousitaá: Kole ki he mātu'a 'a e fānau nesilī takitaha, ha la'itā 'oku 'asi ai 'a e ki'i tamasi'i pe ta'ahiné mo hono fāmilī (mahalo kuo nau 'osi 'omai 'a e tā ko 'enī 'i he 'uluaki kau 'a e tamasi'i pe ta'ahiné ki he kalasi nesilī; vakai ki he peesi 7). Fakapipiki 'a e la'itā ki ha papa pousitā. Tohi 'i 'olunga 'a e "'Oku ou 'Ofa 'i Hoku Fāmilī."

Talanoa Faka'alī'ali ki he fānau 'a e fakatātā 'o Sīsū mo 'Ene fa'eé (peesi 18). Tuhu kia Sīsū pea talaange ki he fānau ko ha tā 'eni 'o Sīsū 'i He'ene kei si'i. Tuhu kia Mele peá ke talaange ko e fa'e 'eni 'a Sīsū. Fakamatala'i ange na'e 'i ai ha fāmilī 'ofa 'o Sīsū na'a nau tokanga'i lelei Ia 'i He'ene kei si'isi'i pea na'a Ne fu'u 'ofa 'aupito 'i Hono fāmilī. Fokotu'u ange ki he fānau 'a e ngaahi founga te nau lava 'o fakahaa'i'aki 'enau 'ofa ki he'enau ngaahi fa'eé ('aki ha malimali, tokoni he fakama'a 'apī, fā'ufua mo e alā me'a pehē). Fakaafe'i 'a e fānau ke 'ai pē ke pehē 'oku nau fai e ngaahi me'a ko iá.

Hiva Tānaki atu ha ngaahi lea fo'ou ki he fo'i hiva "Fakafiefia ke fai" (*Tohi Hiva 'a e Fānau*, 129) ke ako'i e fānau ki he ngaahi founga 'e ni'ihi te nau lava ai 'o fakahaa'i 'a e 'ofá ki honau ngaahi fāmilī. Hangē ko 'enī, lea ki he fānau, "Ke tau fakahā e founga te tau lava 'o 'ofa ai he tokouá." Hiva 'a e "Fevahevahe'aki e me'avā'inga 'oku fakafiefia ke fai," pea fai ha ki'i fakatāta'i faingofua. Ko e ngaahi lea 'e ni'ihi te ke lava 'o ngāue'aki ko e, "Fakamaau e ngaahi me'avā'ingá 'oku fakafiefia ke fai," "Fakamaau e lokí 'oku fakafiefia ke fai," "Malimali 'oku fakafiefia ke fai," "Tokoni ki he'eku tamaí 'oku fakafiefia ke fai" mo e alā me'a pehē.

Pousitā Faka'alī'ali 'a e pousitā kuó ke teuteu'i. Tuhu ki ha fakatātā peá ke pehē, "Ko e fāmilī 'eni 'o [hingoa 'o e tamasi'i pe ta'ahiné]. Ko [hingoa 'o e tamasi'i pe ta'ahiné] 'eni." Fai 'a e me'a tatau ki he fānau kotoa. Fakamamafa'i 'oku 'i ai hotau ngaahi fāmilī takitaha 'oku nau 'ofa 'iate kītautolu pea 'oku tau 'ofa 'iate kīnautolu. Faka'alī'ali 'a e pousitā 'i he uike takitaha pea tuku ki he fānau ke nau tali ki he ngaahi fehu'i fekau'aki mo honau fāmilī ("Ko e fē 'a e fāmilī 'o [hingoa 'o e tamasi'i/ta'ahiné]?" "'Oku 'i fē 'a [hingoa 'o e tamasi'i/ta'ahiné]?" 'Oku 'i fē 'a e Tamaí?" mo e alā fehu'i pehē). Tānaki atu 'a e ngaahi taá ki he pousitā 'i he kau atu ha fānau kehe ki he nesilī.

NGAAHI TOKONI FAKAFAIAKÓ

Teuteu: Ko e ngaahi teuteu 'oku ke fai ki mu'a 'i he kamata 'a e nesilī, te ne 'oatu ha faingamālie ke tuku taha ho'o tokangá ki he fānau 'i he taimi te nau a'u atu ai. Talitali kinautolu 'aki ha malimali. (Vakai, 'Oku 'Ikai ha Ui e Mahu'inga Ange 'i he Faiakó, 89.)

Toe Fakahoko: Ko e taha 'o e ngaahi founga ako'i mahu'inga lahi taha ma'á e fānau ta'u nesilī ko hono toutou fakahoko 'o ha me'a. 'Oku manako 'a e fānau ke toutou fanongo ki he ngaahi hiva mo e ngaahi talanoa tatau. Ngāue'aki 'a e ngaahi lea tatau 'i he taimi takitaha.

‘Oku Ou ‘Ofa ‘i Hoku Fāmilí

